

K. Šešelgio skaitymai – 2018
K. Šešelgis' Readings – 2018

URBANISTIKOS PROFESINIO DISKURSO RAIDA SPECIALIZUOTOJE SPAUDOJE TARPUKARIO LIETUVOS RESPUBLIKOJE (1918–1940)

Paulius Tautvydas LAURINAITIS*

Kauno technologijos universitetas, Kaunas, Lietuva

Gauta 2018 m. kovo 12 d.; priimta 2018 m. balandžio 30 d.

Santrauka. Lietuvos tarpukario urbanistika iki šiol tyrinėta nedaug. Nacionalinę urbanistikos mokyklą reikėjo kurti itin sunkiomis sąlygomis, neturint didžiosios dalies reikalingų išteklių. Paraleliai formavosi teorinė ir kritinė terpė, ieškojusi savito urbanistinio kelio. Straipsnyje apžvelgiamos teorinės minties užuomazgos tarpukario periodikoje, periodizuojama jos raida, vyravusios problemos ir idealai. Tyrimo metu Respublikos laikotarpio urbanistikos teorijos ir kritikos raida išskiriama į keturis periodus, tarpusavyje koreliavusius su vykusiais fiziniiais procesais. Urbanistinės minties lūžiu laikytina nauja specialistų karta, aktyvesnę teorinę veiklą pradėjusi ketvirtuoju dešimtmečiu ir gausiai kritikavusi ankstesnius miestų plėtros procesus bei atspindėjusi Europoje vyravusias tendencijas apie planavimo procesus. Iki okupacinio laikotarpio periodikoje susiformavo platesnio pobūdžio teorinis diskursas, kurį galima laikyti nacionalinės urbanistikos mokyklos poleminių lauko užuomazgomis. Pagrindiniu tarpukario laikotarpio urbanistikos teorijos rišamuju elementu galima laikyti pagal autorius varijavusias miesto-sodo idėjos interpretacijas.

Reikšminiai žodžiai: urbanistika, profesinis diskursas, tarpukario Lietuvos Respublika, miestai-sodai.

Įvadas

Nors miestų planavimas Lietuvoje nebuvo naujas reiškinys, tačiau kuriant nepriklausomą valstybę didžiąją dalį šios disciplinos teko kurti nuo nulio. Po karo atsiradęs specialistų trūkumas, kapitalo stoka ir išlikę netobuli įstatymai lėmė tai, kad miestų planavimui su tam tikromis išimtimis nebuvo įmanoma skirti tiek dėmesio, kiek norėta. Situacija pradėjo keistis tik ketvirtajame dešimtmetyje, kai atsirado naujų ambicingų specialistų, o į šalies žodyną buvo importuotas „urbanistikos“ terminas. Kiekvienoje disciplinoje apie kasdienę žmonių gyvenimo kokybę už įstatymų ar fizinius procesus ne ką mažiau svarbi yra ir teorinio aspekto sklaida, o teorijos ir praktikos santykis – vienas svarbiausių urbanistinės kultūros rodiklių. Straipsnio tikslas – žengti pirmą žingsnį užpildant urbanistinės minties užuomazgų tuometinėje specializuotoje techninėje, kultūrinėje ir administracinėje periodikoje tyrimų spragą: periodizuoti diskurso genezę ir raidą, išskirti vyravusią problematiką ir idealus.

Tyrimas nėra baigtinis: išsami ir visapusė analizė pareikalautų kur kas platesnio masto publikacijos, tad orientuojamasi tik į svarbiausius straipsnius apie urbanistiką, čia visų pirma suvokiamą kaip sistemingą miestų planavimą. Publikacija yra dalis vykdomo didesnio masto ty-

rimo, kuriuo siekiama tiesiogiai ir netiesiogiai atskleisti miestų raidos viešojo diskurso visumą bei sugretinti ją su platesniais archyviniais tarpukario urbanistikos tyrimais. Nagrinėjamu tyrimo etapu straipsniai buvo chronologiškai išskirti į keturis periodus pagal vyravusias temas, kiekybę ir pagal tai, kaip jie koreliavo su faktiniais procesais, vykusiais miestuose.

Didžioji dauguma apžvelgtų straipsnių yra iš Savivaldybių departamento žurnalo „Savivaldybė“ (1923–1940), Lietuvos inžinierių ir architektų sąjungos leidinio „Technika ir ūkis“ (1929–1940), Ekonomikos studijų draugijos „Tautos ūkis“ (1930–1940) ir kultūrinės krypties „Naujoji Romuva“ (1931–1940) leidinių. Siekiant susidaryti išsamesnį vaizdą ir užpildyti trečiajame dešimtmetyje egzistavusią nuoseklių techninių ir kultūrinių leidinių spragą, buvo tyrinėjamos ir kai kurios kitos tiek specializuotos, tiek didžiasrovės spaudos leidinių publikacijos – „Lietuvos“, „Lietuvos Aido“ ir „Lietuvos Žinių“.

1. Ankstyvasis optimistinis periodas

Apie planingo miestų vystymo poreikį buvo kalbama beveik iš karto, paskelbus nepriklausomybę. Kad jau tuomet

*Autorius susirašinėti. El. paštas p.t.laurinaitis@gmail.com

egzistavo supratimas apie modernius miesto planavimo principus, įrodo tai, kad miesto-sodo idealizavimo pavyzdžių spaudoje galima rasti dar 1920 m. vasarį (Finkelšteinas, 1920). Panašiu metu pasirodžiusioje tuometinio Savivaldybių departamento vedėjo E. Kubiliaus straipsnių serijoje apie Lietuvos atkūrimą autorius rašo apie svarbiausius miesto plano kriterijus (susisiekimą, sveikatą, ekonomiškumą ir grožį), trilypi zonavimą, esantį „visuose naujoviškuose miestuose“ bei apie poreikį vystyti želdynų ir rekreacinę infrastruktūrą. E. Kubilius naujuosius Anglijos sodus-priemiesčius Lietuvai pateikia kaip suplanavimo ir užstatymo kriterijais tinkamos miestų sistemos pavyzdį, bet kartu pažymi, kad angliškas stilius Lietuvai pernelyg monotoniškas¹ (Kubilius, 1920a). Moderni miesto-sodo idėja čia susiduria su dar nesusiformavusios lietuviakalbės miesto kultūros aspektais – autorius kaip pagrindinius privalumus nurodo galimybę turėti namą su „<...> sodnu ir daržu, kur galima laikyti paukščių, kiaulių ir karvę arba ošką <...> lietuvis yra žemininkas, tai jis ne kaip jaustųs nuomojamam name be sodno ir be gyvulių kur nors miestely <...>“ (Kubilius, 1920a, p. 2).

Požiūris, kad Lietuvos valstybė ir potenciali tolesnė jos vystymosi kryptis yra visų pirma agrarinio pobūdžio, diktavo ir nuomones apie miestų vaidmenį šalyje bei jų užstatymo modelius. A. Jokimas, spaudoje pristatinėdamas savo ir P. M. Frandseno sudarytą planą, pažymėjo, kad „<...> į esamus gerų miestų sutvarkymo dėsnius mes turime įnešti savo pataisas, idant mūsų miestai neprarasėtų tautinių ypatybių, kaip miestai žemdirbių ūkininkų valstybės <...>“ (Jokimas, 1924, p. 6). Galima teigti, kad netankus, sodybinis užstatymas grįstas plano pagrindas buvo būtent toji trajektorija, kuri buvo matoma kaip tolesnė „žemdirbių valstybės miesto“ vystymosi kryptis. Tai atliepia ir panašiu metu vidaus reikalų ministro išsakytą mintį, kad „Kaunas turi atitikti Lietuvos valstybės charakterui žemdirbių šaliai <...>“ ir vystytis „<...> ne aukštyne, bet žemyn <...>“ (Vidaus reikalų ministerio..., 1922, p. 10). Kompromisą tarp miesto-sodo ir lietuviško sodybiškumo siekio atspindėjo ir 1922 m. pristatytas gyvenamojo kvartalo Panemunėje („Panemunės būstinės“) projektas (Peyris, 1922), kuris gerokai išsiskyrė iš primityvaus ankstyvojo Lietuvos miestų planavimo konteksto tiek savo forma, tiek išbaigtumu. Atsižvelgus į šiuos pasiūlymus panašūs urbanistiniai idealai Lietuvoje įsivyravo jau ketvirtajame dešimtmetyje su tokiais pavyzdžiais, kaip Šventosios miesto ar Kinderiškių dvaro Kaune parceliacijos projektai.

Ir nors bendrojoje periodikoje buvo publikuojami pirmieji su miestų planavimu susiję straipsniai, o miestuose vyko rudimentiniai plėtros procesai, daugelis miestų ar miestelių net neturėjo situacijos planų. Stagnaciją miestų planavimo srityje pastebėjo ir P. M. Frandsenas, atvykęs 1922 m. į Kauną tikėdamasis gauti kanalizacijos planavimo darbų kontraktą – didžioji dalis miesto planavimo dokumentų buvo dingusi (Frandsen, 1924). Paaiškėjus, kad neegzistuoja detaliojo miesto plano, burmistras Jonas

Vileišis netrukus paskelbė vidinį konkursą, kuriam savo brėžinius Kauno miestui pateikė keturi inžinieriai. Dėl vietinių inžinierių bendruomenės patirties stokos eskiziniai projektai nebuvo panaudoti, o į Kauną parengti plano buvo pakviestas P. M. Frandsenas, kuris laisvu laiku buvo išstudijavęs istorines ir politines vietas aplinkybes, be kita ko, taikydamas ir minėtuose eskizuose rastas idėjas (Frandsen, 1924). Nesant topografinių apmatavimų, pats danų inžinierius pažymėjo, kad ir šie jo planai daugiau eskiziniai, skirti labiau tolesnėms miesto vystymo gairėms nustatyti. Vis dėlto miesto apmatavimų trūkumas nebuvo vienintelis aspektas, kodėl jis buvo realizuotas tik dabartinės Vydūno alėjos masyve – tam trukdė ir senasis statybos įstatymas (Kovalskis, 1937).

Kartu su P. M. Frandsenu rengdamas Kauno planą, A. Jokimas žvelgė į miesto augimo problemą kaip į tarpinstitucinį uždavinį siekiant miestą vystyti „racionaliai, švariai ir gražiai“ bei atkreipė dėmesį į poreikį spręsti jau tuomet chaotiškai besiplėtusių miestų klausimą, tam pasitelkiant zonavimą (Jokimas, 1924). A. Jokimo žodžiai platesnio masto rezonanso neturėjo ir miestų plėtra išliko gana neplaninga net ir po dešimtmečio (Landsbergis-Žemkalnis, 1936). Daugelį progresyvių minčių, tiek išsakytų A. Jokimo, tiek pavieniuose straipsniuose bendrojoje spaudoje, galima įvardyti kaip nepamatuotą ankstyvosios nepriklausomybės optimizmą. Iliustratyviu pavyzdžiu čia galima laikyti konkrečius atvejus: tiek vadinamajame Frandseno plane siūlytas progresyvus želdinių žiedas sulig Kauno tvirtovės centriniais įtvirtinimais, tiek ankstesnėje E. Kubiliaus publikacijoje (1920b) brėžti didelės Vilniaus miesto žaliųjų zonų plėtros ir panaudos lūkesčiai kontrastavo su procesais, kurie iš tiesų (ne)vyko ateinančius keletą metų.

2. „Matininkų urbanistika“, pasyvusis laikotarpis ir miestų problemos

Antroje trečiojo dešimtmečio pusėje teorinis urbanistikos diskursas sumenko ir vyravo praktiniais pagrindais formuojami tekstai, labiau orientuoti į technines miestų infrastruktūros problemas. Apie šį laikotarpį daugiausia buvo rašoma jau jam praėjus, todėl teorijoje jį galima vadinti pasyviuoju (1925–1932). Didžiausia to meto urbanistiniame diskurse kritikuota problema laikytinas visą nepriklausomybės laikotarpį tebegaliojęs senasis carinis statybos įstatymas, įtvirtinęs privačios nuosavybės prioritetą prieš miestų infrastruktūrinės plėtros poreikį, kurią S. Stulginskis įvardijo „liberalistine pažiūra į statybos reikalus“ (Stulginskis, 1938, p. 100). Ne mažesniu kliuviniu laikytas ir žmoniškųjų išteklių trūkumas bei netinkamas asignavimas: šis būdavo išskiriamas kaip kita vyravusios miestų planavimo situacijos priežastis. Kaip pažymi V. Landsbergis-Žemkalnis, „<...> miestus planavo dažniausiai matininkai, technikai ir šiaip atsitiktiniai piliečiai, miesto galvos <...>, nesiklausę specialistų kritikos <...>“ (Landsbergis-Žemkalnis, 1936, p. 886). Jis kritikavo atmestinais matininkų pribraižomas naujųjų miestų dalių ar priemiesčių gatves, su jomis nesuderinamus sklypus ir netinkamas sklypų formas, kaip alternatyvą pateikdamas

¹ Šį pastebėjimą verta palyginti su vėlesnėmis J. Getnerio išvadomis apie lietuvių polinkį į asimetriją ir laisvą požiūrį į užstatymą

visapusiško rajonų infrastruktūrinio suplanavimo projektą. Apie neplaningumą rašė ir F. Bielinskis, agituodamas greičiau išleisti naująjį statybos įstatymą ir įsteigti centralizuotą instituciją statyboms tvarkyti. Ligtoliniu miesto tvarkymo procesus² jis įvardijo „pusiau priemonėmis“, neturinčiomis reikšmės be nuoseklaus bendrojo plano: „<...> apgyventos vietos, kaip vieningo organizmo gervei <...> turi nusilenkti visi privatūs interesai“ (Bielinskis, 1938, p. 55).

Ilgametis Žemės tvarkymo departamento direktorius Z. Bačelis vėliau rašė, kad daugeliui senojo statybos įstatymo trūkumų buvo galima rasti alternatyvių išeičių³ ir dėl šalies urbanistinių problemų kaltino įstatymo vykdytojus. Neracionaliam planavimui iliustruoti jis pasitelkė žemės reformos metu vykusios priemiesčių parceliacijos pavyzdį, kurios sėkmingam įvykdymui trukdė personalo stoka: „<...> tenka padaryt išvadą, kad iš viso mes urbanistinėms reformoms nebuvome priaugę <...>“ (Bačelis, 1940, p. 156). Laikantis šios nuomonės, pagrindine „matininkų urbanistikos“ laikotarpio neadekvatumo priežastimi galima laikyti būtent žmogiškąjį faktorių ir patirties stoką.

Fizinių pokyčių lygmeniu trečiajame dešimtmetyje egzistavo dvejopa miestų planavimo praktika – tai mažųjų miestelių „matininkų urbanistika“ ir Frandseno plano paveikti radialiniai atskirų Kauno rajonų suplanavimo projektai⁴, nors jie taip pat buvo tik gatvių tinklų ir sklypų parceliacijos brėžiniai. Vis dėlto net ir Kaune vyravo neracionalus gatvių tinklo plėtimas: čia prisidėjo ir tarpinstitucinio dialogo trūkumas – prie miesto buvo prijungti ir Žemės reformos valdybos suplanuoti priemiesčių plotai, nesiderinę su miesto planu, o sklypų savininkai parceliavo savo sklypus pagal savo įgeidžius (Kovalskis, 1937).

Kauno atveju kritikos sulaukė neplaningas pagrindinių visuomeninių pastatų išdėstymas, nulemtas atsitiktinių savivaldybės turėtų sklypų vietų, o kai kada tiesiog neprofesionalių sprendimų (Kovalskis, 1937). A. Tarulis netgi siūlė spręsti Prisikėlimo bažnyčios problemą nubraižydamas Aušros gatvės tąsą, kuri ne tik įvestų Prisikėlimo bažnyčią į ašį žemutinio miesto atžvilgiu, bet ir būtų problemiškos miesto viršutinės ir aukštutinės terasų jungties sprendinys (Tarulis, 1938b). Kartais pastatų lokacijos kritika būdavo kiek perdėta: pavyzdžiui A. Mošinskiui itin nepatiko miesto centre buvusios kapinės, karo ligoninė bei kalėjimas (Dobužinskis, Mošinskis, 1938).

Apie zonavimą Kaune buvo šnekama dar prieš Pirmąjį pasaulinį karą, tačiau tik 1932 m. galutinai įvestas funkciniais ir medžiaginiais aspektais grindžiamo miesto rajonų išskirstymo įsakas (Jokimas, 1937). Procesas vyko lėtai, tačiau zonavimas po truputį plėtėsi ir į kitus miestus. Spaudoje buvo kritikuojamas pokyčių pramoninėse zono-

se trūkumas: būdinga A. Mošinskio ir M. Dobužinskio publikacija apie uosto bei pramoninės zonos Kauno centre keliamas problemas (Dobužinskis, Mošinskis, 1938). Lėtą urbanistinę raidą iliustruoja ir faktas, kad prieš upės srovę stovinčių Kauno fabrikų problema spaudoje buvo keliamą dar 1919 m. (Lietuvos atstatymo reikalai, 1919).

Fizinės „matininkų urbanistikos“ eros, koreliavusios ir su *pasyviuoju* laikotarpiu teorijoje, pabaiga galima laikyti keletą veiksnių, kaip antai 1931 m. išleistą naująjį savivaldybių įstatymą ir naujos kartos specialistų atsiradimą. Vienas svarbiausių aspektų buvo pasikeitimai Statybos ir sauselių inspekcijoje. Profesionalų naujojo vyriausiojo statybos inspektorius A. Novickio požiūrį į miestų planavimo klausimą iliustravo jau tai, kad jis pirmasis pavartojo „urbanizmo“⁵ terminą specializuotoje spaudoje, „Savivaldybėje“ publikuodamas dviejų dalių referatinį straipsnį apie naująjį mokslo šaką⁶. Požiūriai į urbanistiką skyrėsi: A. Novickis, referuodamas užsienio autorius, urbanizmą („urbanistiką“) įvardijo siauresniąja prasme: anot jo, tai „Miestų projektavimas, statyba ir miesto tvarkymo klausimai <...>“ (Novickis, 1933, p. 33), o V. Landsbergis-Žemkalnis, cituodamas prancūzų autorių, urbanistiką („urbanizmą“), apibūdina tarpdalykiniu požiūriu: „<...> tai mokslas, estetika, visuomeninė higiena, visuomeninė ekonomika, politika, sociologija, statistika, įstatymų leidimas ir t. t.“ (Landsbergis-Žemkalnis, 1936, p. 885). Esminiu momentu laikytinas ir faktas, kad 1934 m. Vytauto Didžiojo universitete buvo pradėtas dėstyti urbanistikos kursas, nors, anot K. Kriščiukaičio atsiminimų, jam buvo skiriama itin mažai laiko (Kriščiukaitis, 1948). Tuo metu padidėjo ir dėmesys miestų estetikai – prasidėjo du plačiojoje spaudoje itin gausiai nušviesti procesai: „lūšnų“ griovimo akcijos ir senųjų turgaus aikščių transformacijos į reprezentacines, o į infrastruktūrą buvo investuojama itin daug.

3. Idėjos, kritika ir idealai

Tautinė valstybės ideologija atsispindėjo ir urbanistikoje – tiek teorijoje, tiek praktikoje. Kaip gerokai vėliau prisiminė K. Kriščiukaitis, Žaliakalnis, kurtas pagal Frandseno planą, turėjo būti miesto atletuvinimo strategijos dalis ir sukurti naują „lietuvišką“ „<...> administracinį ir mokslo miestą, apačioj paliekant svetimtaučių komercinį miestą <...>“ (Kriščiukaitis, 1948, p. 21). Ekonomistas J. Kaškelis stiprią Lietuvos ekonomiką matė per radikaliai nacionalistinę prizmę, skatindamas atletuvininti miestus skatinant

² Atsitiktinius gatvių reguliavimo projektus, gatvių taisyumą ir pan.

³ Pvz., įstatymo dalį dėl neribojamo sklypų dalijimo dydžio, anot Z. Bačelio, buvo galima pažaboti tame pačiame įstatyme numatytais minimaliais atstumais tarp pastatų ir priešgaisrinėmis taisyklėmis.

⁴ Būdingi pavyzdžiai – Vilijampolės ir neįgyvendintas Aleksoto suplanavimo projektai.

⁵ Per daug nesigilinant į terminologiją, pažymėtina, kad „urbanizmo“, „urbanistikos“ ir „miestų planavimo“ terminai dažniausiai būdavo vartojami sinonimiškai ir greta, nors samprata ir skyrėsi.

⁶ Kaip dar vieną referatino pobūdžio straipsnį galima paminėti ir trijų dalių publikaciją apie miestų tvarkymą, pasirodžiusią 1930 m. „Savivaldybės“ numeriuose (J. P., 1930a; J. P., 1930b). Joje apibendrintai buvo apžvelgti ir tuometinių miestų planavimo pagrindai. Nors straipsnis pasirašytas tik inicialais, sprendžiant pagal tuo metu į žurnalą rašiusių autorių sąrašą, darytina prielaida, kad jo autorius – archeologas J. Puzinas.

lietuvių verslumą, o tuolaikiniai miestai, anot jo „<...> sudarė tam tikras salas <...>, kurių gyventojai gyvena tik sau, kurie jokio krašte tautinio kultūrinio spinduliavimo nerodo“ (Kaškelis, 1933, p. 530). Tai atspindėjo ir idealistinį kaimo romantizavimą, dar nuo XX a. pradžios vyravusį Vokietijoje, kur abiejose politinio spektro pusėse vyravo antiurbanistiški sentimentai (Mullin, 1982).

Vokiškajam romantizuotam urbanistiniam požiūriui⁷, tik jau aprašomam fizinių pokyčių plotmėje, priskirtina ir J. Getnerio „tautinės urbanistikos“ mintis, ieškojusi planavimo strategijų gyvenviečių istorinėmis morfologinėmis formomis. Lietuviškos sodybos modelį jis matė kaip pirmą nacionalinės urbanistikos atspirties tašką, siūlydamas jos kiemo struktūrą naudoti kaip pagrindą kuriant miestų aikštes. Jis atkreipė dėmesį į tradicinio gatvinio kaimo potencialią įtaką lietuviškajai urbanistikai, varijuodamas nuo skirtingos gyvenamųjų ir ūkinių pastatų krypties gatvės atžvilgiu, kuri planuojant gyvenvietes galėtų suteikti įvairovės (Getneris, 1939), iki raudonosios linijos nebuvimo pritaikymo projektuojant atviros statybos kolonijas (Getneris, 1940). Jis taip pat sugretino „neromanišką“ ir „nehanzišką“ lietuvišką bažnyčių išdėstymo aikščių atžvilgiu charakterį su moderniosios urbanistikos principais, o stačiakampes aikštes, architektūrinės ašis ir tiesias gatves laikė nepriimtinas lietuviškam charakteriui, vertinančiam „laisvą sprendimą“, anot jo, prisiderinantį „<...> prie lietuviškos gamtos, kur nėra ašių, nėra griežtai tiesių linijų, nėra būtinos simetrijos“ (Getneris, 1939, p. 152). Lietuvių polinkį į laisvę, išreiškiamą asimetrija, jis iliustravo ne tik bažnyčių pavyzdžiu, bet ir sugrįždamas prie sodybos-aikštės analogo, kaip tautinio charakterio išraiškos pavyzdį pateikdamas asimetrinę kryžiaus lokaciją tradicinių sodybų planų atžvilgiu.

Radikalus⁸ J. Getnerio požiūris ir kai kurių Šėtos miestelio carinio laikotarpio pertvarkų (gatvių pločio vienodinimas, statybos linijų sutvarkymas) kritika kontrastavo su tuo pačiu metu jo kolegų turėtu požiūriu ir netgi S. Stulginskio veiksmais perplanuojant Luokės miestelio centrą (Stulginskis, 1938). Getneris suvokė, kad pagrindinis lietuviško miestelio silueto bruožas visada yra bažnyčia, ir kritikavo neseniai atsiradusias neogotikines bažnyčias dėl vietiniam kraštovaizdžiui nebūdingos jų tūrių. Tačiau net priimdamas barokinių bažnyčių formas kaip charakteringiausiai įsiliejančias į lietuvišką gamtovaizdį, J. Getneris kartu išreiškė ir pastebėjimą, kad Lietuvos miesteliuose urbanistiniu atžvilgiu nėra „<...> fantastinių renesanso ir baroko laikų padarinių“, kurių „lietuvis iš viso vengia, galbūt, dėl to, kad tos formos nesiriša su mūsų paveldėtomis statybinėmis tradicijomis <...>“. Jis bene pirmasis siūlė įvesti ir tam tikras urbanistines gaires

išsaugant tradicinį kultūrinį kraštovaizdį, distinktyvų charakterį turinčiuose regionuose reglamentuojant naudotinas architektūrinės formas, spalvingumą, medžiagiškumą ir siluetą⁹. Kaip pagrindinį lietuviškų miestelių bruožą jis išskyrė tai, kad juose visada dominuoja bažnyčia ir agitaivo už būdingo kraštovaizdžio/miestovaizdžio išsaugojimą: „<...> senoviškas miesto siluetas yra tokia pat kultūrinė vertybė, kaip ir architektūrinis paminklas <...>“ (Getneris, 1939, p. 152).

Nors jo požiūrį į potencialią tradicinių lietuviškų gyvenviečių įtaką miestelių urbanistikai galima vadinti gana provokuojančia, J. Getneris suprato, kad daugelis principų didmiesčiams netinka, o Kauno uosto kvartalui sutvarkyti pateikė geometrizuotą eskizą su aiškiais architektūrinėmis ašimis (Getneris, 1938b). J. Getnerio požiūris į urbanistinį didmiesčių paveldą buvo daugialypis, selektyvus ir vėlgi atspindėjo tuometines vokiškąsias tendencijas: nors jis deklaravo organiškąjį miestų plėtros aspektą, tačiau pasisakė ir už grandiozines urbanistines restruktūrizacijas. Jis teigiamai atsiliopė apie Ankaros senojo centro išsaugojimą vykdant naują H. Janseno planą, tačiau kaip teigiamą dalyką matė ir Romos rekonstrukciją griaunant susiformavusį užstatymą ir „gimstantį Romos imperijos miestą“. Ieškodamas tinkamo Kauno sanacijos sprendinio, jis rašė tiek ir apie radikalias G. E. Haussmanno pertvarkas Paryžiuje, tiek ir apie A. Speero rengiamą Berlyno planą (Getneris, 1938a). Getnerio skirtingas nuomones miestelių ir didžiųjų miestų atžvilgiais būtų galima paaiškinti procesais tuometinėje Vokietijoje, kur greta statomų naujų pseudotradicinių gyvenviečių buvo atliekamos ir didelio masto didmiesčių rekonstrukcijos (Mullin, 1982).

Berlyno pavyzdys imponavo ne vien J. Getneriui. A. Tarulis 1938 m. kaip išeitį Kauno ir likusios Lietuvos urbanistinėms bėdoms siūlė tuometinius Vokietijos statybos įstatymus (Tarulis, 1938b), atvėrusius kelią Vokietijos sostinės virsmui į *Germanijos* projektą. Ir nors Tarulis kaip vieną iš tokio siūlomo sprendinio rezultatų pateikė „miesto koncentraciją“, taip savo požiūriu ir užstatymo tankumą išsiskirdamas iš kitų rašiusiųjų urbanistikos klausimais, tačiau tai nesikirto su vyravusiomis tendencijomis jau egzistavusius didmiesčius traktuoti kitaip negu naujai planuojamą miestų plėtrą. Sprendžiant iš V. Landsbergio-Žemkalnio teigiamų atsiliopimų apie Romoje tuomet vykusius procesus, architektui didelę įtaką padarė studijos Italijoje – kaip ir J. Getneris, tenykštį pavyzdį jis matė kaip vieną iš trajektorijų sprendžiant neplaningą Lietuvos miestų plėtrą (Landsbergis-Žemkalnis, 1936).

Urbanistinio diskurso dalyviai dažniausiai pasisakė už nedidelį miesto tankį: tiek V. Landsbergis-Žemkalnis (1936), tiek J. Getneris (1935) propagavo sodybinį užstatymą, kaip pagrindinį argumentą pateikdami higieną. Abu buvo miesto-sodo koncepcijos proponentai, akcentavę E. Howardo mintį apie „daržininkystės ir sodininkystės“ rajonus kaip miesto plaučius, nors interpretavo savitai –

⁷ Autorius pats akcentuoja veikalus „Deutsches Städtebau“ ir „Deutsch Stadtbaukunst“ bei savo dalyvavimą „Deutsche Gesellschaft für Bauwesen“ suvažiavime Karaliaučiuje.

⁸ Getneris netgi buvo nukrypęs iki teiginių apie privalomą rūtų darželių visose atviros statybos rajonų sodybose siekiant jas „sultuvininti“.

⁹ Getneris kaip pavyzdį pateikia Zarasų krašte statytus namus iš lauko akmenų.

Getneris teigė, kad Petrašiūnai dėl savo atstumo būtų idealus paralelinis Kauno miestas-sodas (Getneris, 1935). V. Landsbergis-Žemkalnis apie miesto-sodo mintį buvo parašęs kiek detaliau, tačiau, atspindint vyraujančią tarpautinę tendenciją (Ward, 1990), miesto sodo-idėja buvo traktuojama selektyviai, dažniausiai prioritetą teikiant želdinių zonoms, netankiam užstatymui ir kraštovaizdžio išnaudojimui, nuošalyje paliekant platesnius socialinius E. Howardo idėjos aspektus.

F. Bielinskis mažuosius netankiai apstatytus Lietuvos miestelius matė kaip lengvai pertvarkomus minimaliomis priemonėmis: „<...> sudarant gražiai apsodintus darželius, taisant pačių namų ir butų sveikatingumą, pertvarkant sklypų ribas <...>“ (Bielinskis, 1937, p. 256). Kalbant apie miestus, įdomiausias inžinieriaus požiūrio aspektas buvo modernistinės architektūrinės raiškos, kaip gyventojų gerovės sąlygos išskyrimas, nedidelio, paprasto individualaus namo, įkomponuoto į kraštovaizdį, idealą statant prieš „reprezentatyvius, bedvasinius fasadus prasilenkiančius su pagrindiniu urbanistikos tikslu“ (Bielinskis, 1937, p. 256). Pagal miesto-sodo idealus F. Bielinskis smerkė kraštovaizdžio elementų ir jo potencialo naikinimą aplink miestus ir matė žaliąsias zonas kaip darnios miesto plėtros arealus. Apie gamtinius estetinius aspektus daug rašė A. Mošinskis – architektas bent keletą kartų publikavo mintis apie Kauno pakrančių neišnaudojimą rekreacinėms reikmėms. Jo išsakyta idėja apie miesto šlaitų apsodinimą sodais, taip sukuriant savotišką žaliąją zoną aplink miesto centrą, iš dalies atkartoją P. M. Frandseno mintį centrinių tvirtovės įtvirtinimų atžvilgiu.

Tokius idealus atspindėjo ir N. Mačiulskio suprojektuotas Šventosios miestelis, įprasminęs šalies teorinio urbanistinio diskurso lauke ketvirtojo dešimtmečio viduryje vyravusias mintis – prie reljefo pritaikytas kreivasis stačiakampis gatvių tinklas, sodybinis užstatymas, geras susisiekimas ir integruoti želdiniai. Itin daug panegirikos projektas sulaukė iš V. Landsbergio-Žemkalnio: „<...> tai vienas pirmųjų šviesos spindulėlių, prasiveržusių pro tamsius mūsų urbanistikos debesis“ (Landsbergis-Žemkalnis, 1936, p. 887). Pažymėtina, kad tendencijos tęstinumas matomas ir miestų perstatymo projektuose, rengtuose vokiečių okupacijos metais – Gargždų, Kelmės ir Jonavos suplanavimo projektuose išvengtini tie patys morfologiniai akcentai.

4. Didysis lūžis

Didžiuoju lūžiu Lietuvos urbanistikoje laikytinas 1937–1940 metų laikotarpis. Jį rodė tiek vykę procesai, tiek spaudoje pasirodančių teminių straipsnių skaičius¹⁰. Luokės miestelio pertvarkymas ir po jo kilusios juridinės problemos po 1934 m. gaisro bei toks pat įvykis Palangoje 1938 m. paskatino plačiau domėtis miestelių vystymo galimybėmis bei vyraujančia problematika. 1938 m. No-

vickio vadovaujama Statybos ir sauskelių inspekcija išleido aplinkraštį, skelbiantį ambicingą planą: per penkmetį parengti visų apgyvendintų vietovių esamus planus (Statybos inspektorius apie..., 1938), o tais pačiais metais vykusiam Antrojo jubiliejinio Lietuvos inžinierių ir architektų suvažiavime urbanistika užėmė nemažą programos dalį (Kriščiukaitis, 1940). 1939 buvo priimtas Miestų žemių tvarkymo įstatymas¹¹, įgalinęs platesnio masto pertvarkas mieste, be to, tais pačiais metais buvo įsteigtas iš Krašto statybos komitetas, turėjęs sujungti statybų ir planavimo klausimus, paskirstytus tarp institucijų, bei rengti šalies regioninio vystymosi gaires. Nors naujojo statybos įstatymo parengti taip ir nebuvo spėta, tačiau A. Novickis su kolegomis jį užbaigė jau emigracijoje. Įdomu, kad apie tuo metu jau vystytos planingos plėtros teisinės bazės poreikį panašiu metu savo straipsnyje apie bendrą statybos politiką rašė ir Steponas Stulginskis (Stulginskis, 1938).

Penkmečio planas miestų planams sudaryti buvo itin ambicingas: iki tol iš 442 apgyvendintų vietovių tik 208 turėjo parengtus situacijos planus. Dėl žmogiškųjų išteklių trūkumo mažesniems miesteliams turėjo būti naudojama jau esama Žemės tvarkymo departamento medžiaga, ją sujungiant ar papildant (Statybos inspektorius... 1938). Nors buvo susilaukta kritikos, kad tai darys ne urbanistai, bet miestų ir apskričių inžinieriai, tačiau pagal numatytą sistemą visi planai turėjo būti tikrinami Inspekcijos (Statybos inspektorius apie..., 1938). Būtent planų trūkumas trukdė vykdyti ir ambicingą „mūrinės Lietuvos“ planą: A. Jokimas dar 1937 m. nuogąstavo dėl plataus masto mūrinės statybos vystymo implikacijų neturint parengtų planų: „<...> vykdant plačiu mastu dabar mūro statybą <...> dabartinė situacija būtų galutinai užfiksuota ir ją pakeisti būtų ateity, prie pažangiausio statybos srity įstatymo, beveik neįmanoma“ (Jokimas, 1937, p. 129).

1939 m. Kauno savivaldybė planavo Vilijampolės darbininkų kolonijos statybų pradžią, o 1940 m. Aukštuo-siuose Šančiuose pradėta įgyvendinti „Norvegiško pavyzdžio“ kolonija: laikinas lengvųjų konstrukcijų sprendimas dvidešimčiai metų. Spaudoje susilaukta kritikos ne tik dėl medienos netausojimo, bet ir galimų „amoralinių“ pasekmių tokiose kolonijose butus blokuojant po keturis (Pigiųjų butų statyba, 1940). Naujasis Kauno Planavimo skyriaus vedėjas J. Kovalskis¹² turėjo aiškiai miesto ir naujojo miesto perspektyvinio plano viziją. Jo nustatytais prioritetais buvo miesto eismo problemų sutvarkymas, butų krizės suvaldymas ir miesto ribų praplėtimas, taip administraciškai įgaunant galią kontroliuoti iki tol chaotiška laikytą priemiesčių plėtrą – šią praktiką netrukus planavo pakartoti ir Šiauliai (Novickis, 1938).

¹¹ Pagal naująją miesto žemių įstatymą buvo perplanuotas Palangos centras, nors pats procesas buvo lėtas.

¹² 1937 m. Kauno miesto savivaldybės Statybos skyriaus Planavimo dalyje buvo įsteigtas urbanisto etatas (Kovalskis, 1937), į kurį buvo priimtas Jonas Kovalskis. Anot V. Landsbergio-Žemkalnio, J. Kovalskis šias pareigas pradėjo eiti 1938 m. balandžio 1 d.

¹⁰ Urbanistika tapo plačiai aptarinėjama tema: pavyzdžiui „Naujosios Romuvos“ turinyje atsirado atskira metinio turinio urbanistikos skiltis.

J. Kovalskis palaikė sureguliuotą miesto tankinimą (Kovalskis, 1937), o pirmąją naujojo miesto plano dalį – transporto tinklo schemą – jis ėmė rengti vos pradėjęs eiti pareigas Kauno planavimo skyriuje. Prioritetas kilo suvokus, kad nemaža dalis Kauno problemų atsiranda iš miesto tranzitinės reikšmės ir netinkamų jo infrastruktūros sprendinių: „Sauskeliai, vandens keliai, geležinkeliai ir aerodromai turėtų sudaryti tinklą, ant kurio bus konstruojami kvartalų planai <...>“ (Kovalskis, 1938, p. 98). Kaip pažymi J. Kovalskis, būsimajai Kauno plėtotei teigiama įtaką padarė ir iki tol ne kartą kritikuotos pernelyg plačios karinių objektų apsaugos ribos zonos (Kovalskis, 1937), kurias sumažinus atsivėrė galimybė pradėti didžiosios Aukštųjų Šančių dalies planavimo darbus. Įdomu, kad J. Kovalskio publikacijose išvelgtina miesto plėtos procesų, vykusių K. Reisono vadovavimo miesto statybos skyriui laikotarpiu (1930–1938), kritika, o gerokai atviresnę kritiką jo veiklos atžvilgiu išsakė vienas iš lietuviškos paveldosaugos pradininkų A. Mošinskis (1938) kartu su M. Dobužinskiu (1939).

Apie J. Kovalskio darbus ir jo rengiamą magistralių tinklo schemą itin teigiamai atsiliepė V. Landsbergis-Žemkalnis. Jis pažymėjo, kad, be pagrindinio darbo su miesto vystymo projektu, per metus miesto planavimo dalis parengė dar 22 įvairius pertvarkymo projektus, svyruojančius nuo esminių sankryžų sutvarkymo iki problemiškesnių rajonų perplanavimo. Architekto pateikiamas faktas atspindi ne tik personalo pokyčių iškeltas ambicijas, bet ir galimybes, kurias suteikė naujasis Miestų žemių tvarkymo įstatymas. Kartu V. Landsbergis-Žemkalnis siūlė planą per stažuotes J. Kovalskio biure rengti profesionalius urbanistus kitiems didmiesčiams bei visą strategiją „architektūros kultūrai kelti“, išskirdamas tokius pasiūlymus, kaip jaunųjų architektų tobulinimą skelbiant smulkius perplanavimo konkursus, steigiant projektavimo ir urbanistikos kursus bei plačiau įsitraukiant į tarptautinių asociacijų veiklą (Landsbergis-Žemkalnis, 1939). 1939 m. S. Stulginskio vadovaujamas Šiaulių statybos skyrius taip pat sudarinėjo miesto generalinį planą, kuriame pirminiu prioritetu buvo problemiškesnių transporto srautų sprendimai: tais metais jau buvo parengtas eskizinis variantas. Antroji šio plano vystymo pakopa atspindi dar vieną svarbų brandžiojo urbanistinės minties laikotarpio aspektą: buvo numatytas ir ekstensyvus žaliųjų zonų tinklas, netgi miesto apylinkių apsodinimas miškais (Šiaulių miesto planavimo darbai, 1939). Tai rodė pirmuosius ketinimus integruoti ir detalizuotos miesto plano dalies lygmeniu spręsti iki tol spaudoje ne kartą akcentuotą miestų parkų ir rekreacinių teritorijų klausimą.

Nors lietuviškoji urbanistika buvo beveik priartėjusi prie visavertės disciplinos tiek savo fiziniiais, tiek teoriniais, tiek politiniais procesais, didžiąją dalį darbų nutraukė karas ir okupacijos. Kai kurios teorinės urbanistinės mintys, išsakytos tarpukario inžinierių ir architektų, spėjo tapti realybe, kai kurios nugulė istoriniuose šaltiniuose. Dalis iš inercijos tebesivystė ir įgavo formą iki 1944-ųjų, kada lietuviškoji urbanistikos mokykla skilo į dvi dalis: viena jos pusė išėivijoje tebekūrė viltingas nepriklausomos šalies vystymo strategi-

jas, o antroji, nors ir išlaikiusi savo distinktyvumą, turėjo taikytis prie platesnių SSRS planavimo doktrinų.

Išvados

1. Urbanistinės minties raidą specializuotoje tarpukario laikotarpio periodikoje chronologiškai galima išskirti į keturis etapus: *optimistinių, pasyvųjų, kritinių/idėjinį, aktyvųjų*. Plačiais užmojais pasižymėję pirmojo laikotarpio (1918–1924) pasiūlymai susidūrė su įstatymų ir finansinėmis problemomis, taip pat žmogiškųjų išteklių trūkumu. Tai atspindėjo ir vėlesnė santykinė tyla urbanistikos problemų atžvilgiu: pavienės publikacijos buvo orientuotos labiau į miestų infrastruktūros reikmių gerinimą. Fiziniame ir instituciniame kontekste vyravęs „matininkų urbanistikos“ laikotarpis atsispindėjo teorinio diskurso *pasyvumu* (1925–1932), dėl ko buvo gerokai plačiau aptariamas jau tik ketvirtuoju dešimtmečiu.
2. Disciplinos pokyčiai visų pirma sietini su naujos specialistų kartos atsiradimu: tai atsiskleidė ketvirtuoju dešimtmečiu prasidėjusiose gausesnėse kritinėse ir idėjinėse publikacijose, „urbanistikos“ termino įvedimu ir mokslo populiarinimu: šis laikotarpis vadintinas *kritiniu/idėjinium* (1932–1936). Diskursas aukščiausią brandos laipsnį pasiekė nuo 1937 m., kai iki tol daugiau teoriniame kontekste plėtotos idėjos pradėjo *aktyviai* koreliuoti su vykusiais įstatymų ir fiziniiais pokyčiais. Iki Antrojo pasaulinio karo Lietuvoje spėjo susiformuoti tai, ką galima vadinti nacionalinės urbanistikos užuomazgomis, atsispindėjusiomis ir sparčiai augusiam teoriniame diskurse.
3. Kritika daugiausia buvo orientuojama į trečiojo dešimtmečio miestų plėtos neplaningumą, nors kai kuriais atvejais nuomonės dėl pagrindinių ją lėmusių veiksnių išsiskyrė. Nors antrojoje ketvirtojo dešimtmečio pusėje išvelgtinos tam tikros polemikos užuomazgos, tačiau į nuosekliai, atviras, platesnio pobūdžio diskusijas reiškinys specializuotoje spaudoje peraugti nespėjo.
4. Visu tarpukario laikotarpiu pastebimas tuomet vyravęs supaprastintos miesto-sodo idėjos idealizavimas. Ankstyvosios publikacijos tuomečiuose moderniuose urbanistikos modeliuose ieškojo idealo, artimiausio iki tol beveik neegzistavusiam dariniui – etnolingvistiškai lietuviškos kultūros miestui. Skirtingai nei daugelyje Vakarų valstybių, kuriose miestai-sodai buvo skirti miestiečių gyvenimo sąlygoms gerinti, čia miesto-sodo koncepcija visų pirma buvo traktuojama kaip tiesioginis kaimo žmogaus buities ir gyvenamosios perkėlimas į miestą. Vėlesnės profesionalesnės publikacijos išlaikė supaprastintas miesto-sodo idėjas kaip vieną kertinių urbanistinės minties elementų, o tai sutapo su to meto Europoje vyravusiais procesais. Nors daugelyje miesto planavimo perspektyvas nagrinėjančių publikacijų matomi pagrindiniai tuomečiai miesto-sodo kriterijai, detalesnė jų interpretacija šiek tiek skyrėsi priklausomai nuo autoriaus.

Literatūra

- Bačelis, Z. (1940). Urbanistiniai kliuviniai. *Savivaldybė*, 5, 156-158.
- Bielinskis, F. (1937). Miestų ir miestelių tvarkymo reikalu. *Savivaldybė*, 8, 256-257.
- Bielinskis, F. (1938). Koks mums reikalingas naujas statybos įstatymas. *Savivaldybė*, 2, 54-58.
- Dobužinskis, M., Mošinskis, A. (1938). Apie pražudytą Kauno grožį. *Naujoji Romuva*, 7, 161-162.
- Finkelšteinas, O. (1920). Dėl sugriautų Lietuvos miestų ir miestelių atstatymo. *Lietuva*, 42, 1.
- Kubilius, E. (1920a). Lietuvos miestai, miesteliai ir jų atstatymas. *Lietuva*, 56, 2-3.
- Frandsen, M. (1924). Betragtninger over byplansproblemet med et konkret tilfælde som baggrund en byplan til Kovno Litausens Hovedstad. Kobenhavn: Trykt hos J. Jørgensen & Co.
- Getneris, J. (1935). Miestų planavimo reikalu. *Technikos apžvalga*, 1, 47-48.
- Getneris, J. (1938a). Kaip gydomi miestai. *Naujoji Romuva*, 10, 241-242.
- Getneris, J. (1938b). Kelios urbanistinės gairės „uosto“ kvartalui planuoti. *Naujoji Romuva*, 39, 715-716.
- Getneris, J. (1939). Lietuvos miesteliai – mūsų urbanistinės kultūros šaltiniai. *Naujoji Romuva*, 7, 151-153.
- Getneris, J. (1940). Lietuviškas sodžius – mūsų urbanistų mokytojas. *Naujoji Romuva*, 11, 221-223.
- J. P. (1930a). Miestų ir miestelių tvarkymas. *Savivaldybė*, 5, 9-12.
- J. P. (1930b). Miestų ir miestelių tvarkymas. *Savivaldybė*, 4, 6-7.
- Jokimas, A. (1937). Apie mūrinę Lietuvą. *Technika ir ūkis*, 4, 129-130.
- Jokimas, A. (1940). Apie Kauno miesto statybą. *Technika ir ūkis*, 3, 42-44.
- Jokimas, A. (1924). Apie Kauno miesto planą. *Savivaldybė*, 8-9, 6-9.
- Kaškelis, J. (1933). Mūsų miestai ir jų plėtotės reikšmė lietuvių tautai. *Naujoji Romuva*, 127, 529-531.
- Kovalskis, J. (1937). Kauno miesto tvarkymas. *Naujoji Romuva*, 47, 873-879.
- Kovalskis, J. (1938). Kauno planavimo problemos. *Technika ir ūkis*, 4-6, 98-99.
- Kriščiukaitis, K. (1940). Žvilgsnis į urbanizmo istoriją. *Technika ir ūkis*, 2, 27-34.
- Kriščiukaitis, K. (1948). Lietuvos miestų bei miestelių atstatymas. *Alguvos Baras*, 7, 3-45.
- Kubilius, E. (1920b). Vilnius – Lietuvos Sostinė. *Lietuva*, 122, 1.
- Landsbergis-Žemkalnis, V. (1936). Urbanizmo klausimas Lietuvoje. *Naujoji Romuva*, 45, 885-889.
- Landsbergis-Žemkalnis, V. (1939). Muzikos – architektūros klausimu. *Naujoji Romuva*, 5, 97-100.
- Mošinskis, A. (1938). Kauno Rotušės aikštės restauravimo klausimu. *Naujoji Romuva*, 8, 197-199.
- Mullin, J. R. (1982). Ideology, planning theory and the German city in the inter-war years, Part I. *Town Planning Review*, 53-2, 115-130. <https://doi.org/10.3828/tp.53.2.fq151w4735x78jl2>
- Novickis, A. (1933). Urbanizmas. *Savivaldybė*, 1, 33-36.
- Novickis, A. (1938). Dvidešimtuosius metus baigiant. *Savivaldybė*, 12, 350-351.
- Peyeris, E. (1922). Panemunės bustinės projektas. *Statybos menas ir technika*, 2, 3-12.
- Pigiųjų butų statyba. (1940). *Lietuvos Žinios*, 321, 4.
- Statybos inspektorius apie miestelių išplanavimo penkmečio planą. (1938). *Lietuvos Aidas*, 118, 4. Lietuvos atstatymo reikalu. (1919). *Lietuva*, 136, 1.
- Stulginskis, S. (1937). Vieno miestelio parceliavimas be žemėtvarkos įstatymo pagalbos. *Savivaldybė*, 2, 56-57.
- Stulginskis, S. (1938). Lietuvos statybos politikos gairės. *Technika ir ūkis*, 4-6, 100-103.
- Šiaulių miesto planavimo darbai ir sumanymai. (1939). *Lietuvos Aidas*, 621, 6.
- Tarulis, A. (1938a). Kaip sujungti Žaliakalnį su žemutiniu miestu. *Naujoji Romuva*, 47, 896-897.
- Tarulis, A. (1938b). Pastabos dėl miestų statybos. *Tautos ūkis*, 4, 75-76.
- Vidaus Reikalų Ministerio nusistatymas Kauno Miesto atstatymo ir praplatinimo klausimu (1922). *LCVA*, f. 377, ap. 7, b. 246, p. 10.
- Ward, S. V. (1990). The garden city tradition re-examined. *Planning Perspectives*, 5-3, 249-256. <https://doi.org/10.1080/02665439008725706>

EVOLUTION OF THE PROFESSIONAL DISCOURSE OF URBAN PLANNING IN THE SPECIALIZED PRESS IN THE INTERWAR LITHUANIAN REPUBLIC (1918–1940)

P. T. Laurinaitis

Abstract

Urban planning in the interwar Lithuanian republic is still lacking a wider research. National school of the discipline was developing in difficult conditions, without most of the needed resources. A theoretical and critical basis was developing parallelly, which was in search of its own ideal model of urban planning. Article looks at the genesis of theoretical aspect of urban planning in the interwar specialized periodical press, reviews different periods of its development and tries to find the main problems it faced and the ideals it favored. Throughout the research the development of urban planning theory is split into four distinct chronological periods, that correlated with physical processes. The big break was the new generation of those interested in urban planning – the 30's saw emergence of criticism of chaotic development processes that were taking place in Lithuanian cities and also the new ideas that were reminiscence of theoretical tendencies of contemporary Europe. A wider form of theoretical discourse has formed until the start of occupations, that could be seen as a rudimentary polemic field of national school of urban planning. The idea of garden city can be seen as a constant of the whole interwar period, which, while varied from author to author, nevertheless always included the main, simplified elements of the simplified concept.

Keywords: urban planning, professional discourse, interwar Lithuanian republic, garden cities.